

LA POSSIBILITAT
D'UNA ILLA

IRENE DE ANDRÉS
ESPÈCIES NÀUFRAGUES
DEL 17.11.2017 AL 7.1.2018

CICLE COMISSARIAT PER
ALEXANDRA LAUDO

Espècies naufragues és la denominació que en el marc legislatiu de Colòmbia reben tots aquells objectes i elements de valor cultural, històric, artístic o arqueològic que es troben submergits en aigües del país. L'estimació segons la qual a prop de les costes de Colòmbia hi hauria uns mil cent galions enfonsats, amb tresors que en el seu conjunt tindrien un valor d'entre uns set mil i deu mil milions de dòlars, ha suscitat en els darrers anys un intens debat i una important activitat legislativa orientada a regular els drets de propietat i explotació d'aquestes "espècies", sobretot arran de la troballa del galió San José el novembre de 2015. Aquest vaixell insígnia de l'Armada espanyola, que havia estat enfonsat a la batalla de Barú més de tres segles enrere, va ser localitzat a més de dos-cents metres de profunditat sota el mar, a prop de les illes del Rosario. En el moment del seu enfonsament, el San José transportava un tresor summament valuós, de manera que la troballa del galió i la possibilitat de refluor-lo van generar fortes tensions entre el Govern de Colòmbia —que havia localitzat l'embarcació en aigües nacionals—, l'empresa nord-americana Sea Search Armada —que assegurava haver informat molts anys abans de les coordenades on es trobava el vaixell— i el Govern espanyol —que reclamava que s'apliqués al galió el principi d'immunitat al qual s'adscriuen els vaixells de guerra quan són embarcacions de l'estat.

En el seu projecte per a l'Espai 13, Irene de Andrés presenta un conjunt d'obra artística que comprèn vídeos, fotografies, documents, textos, elements escultòrics i objectes trobats que funcionen en l'espai com una constel·lació, a través de la qual explora la història del galió San José des de múltiples vessants, com ara l'històric, l'econòmic, el sociològic i el literari. Defugint, però, un plantejament marcadament historicista, la proposta estableix relacions anacròniques i atemporals entre aquest esdeveniment del passat llunyà, el present del país colombià

i el seu possible desenvolupament futur. De Andrés interpreta les tensions actuals que el descobriment d'aquest vaixell ha suscitat des de la perspectiva de les relacions postcoloniales i en el marc d'un nou context socioeconòmic en què es perfilen vincles entre el colonialisme i l'actual explotació turística de les illes del Rosario i dels voltants. L'artista treballa també entorn del potencial poètic del concepte de naufragi i entenent el derelict (les restes d'un vaixell enfonsat) com una càpsula del temps que en ser descoberta introdueix abruptament en el present una temporalitat anterior.

La manera com les peces estan presentades en l'espai evoca amb voluntat crítica l'estètica museogràfica vuitcentista de molts museus navals, en què es magnifica el valor del document, l'objecte històric i la resta arqueològica per articular un discurs dels fets pretesament unívoc. De Andrés fa ús d'alguns dels dispositius museogràfics característics d'aquests museus (la vitrina, la peanya, etc.) però amb una pretensió contrària, la de desenvolupar un relat plural i fragmentari, que trenca amb l'ordenació cronològica i amb les convencions de la interpretació historicocientífica mitjançant la introducció d'elements poètics. Així, en l'espai expositiu, trobem diferents agrupacions en què l'artista posa en relació elements d'indole molt diversa, seguint la lògica d'un collage expandit. Una notícia de diari que anuncia el descobriment del galió conviu, entre altres objectes, amb una pàgina d'*El amor en los tiempos del cólera*, en què es fa referència al seu enfonsament; en una altra col·lecció d'elements trobem un dibuix en què l'artista ha traçat un mapa de les fronteres marítimes de Colòmbia, al costat d'un altre en què ha representat de manera abstracta les operacions de prospecció del fons marí que van conduir a la troballa del San José; s'exposa també un catàleg turístic de la ciutat de Cartagena que l'artista ha intervingut i la reproducció d'un fragment de la pintura

de Samuel Scott *Wager's Action off Cartagena, 28 May 1708*, que pertany a la col·lecció del National Maritime Museum de Londres i que representa la batalla en què el galió va ser enfonsat.

Dins d'una vitrina, les planxes que l'artista ha utilitzat per produir fotograts en coure d'unes imatges submarines del galió enfonsat es contraposen amb unes fotografies de la zona del naufragi realitzades des de l'aire per oferir en conjunt una perspectiva aèria del territori que evoca les operacions de domini militar però també el control contemporani de l'espai a través de la producció d'imatges i de les tecnologies de geolocalització. Una sèrie de fotografies en què prenen protagonisme les mans de diferents agents involucrats en la gestió del descobriment del San José (des d'un membre de la Sea Search Armada fins al president de Colòmbia Juan Manuel Santos) introdueixen una gestualitat de responsos colonials associada a la conquesta, el domini i la possessió del botí.

Els vídeos, en cada un dels quals apareix en un moment o altre la presència destacada de les aus, expressen també diferents mirades de descobriment i reconeixement del territori, en les quals es fan visibles —sigui de manera al·legòrica o més documental— les relacions desiguals entre l'agent forà i el local, i les connexions entre colonialisme i turisme, així com la contraposició entre una navegació del mar vinculada al comerç amb d'altres relacionades amb l'oci, quelcom que també trobem en les imatges estàtiques projectades a la paret de les rutes del galió San José i en d'altres de creuers.

Prement com a referència la contradicció continguda en el títol de l'exposició, en què el terme "espècie" no fa referència a un ésser viu sinó a uns determinats elements materials inanimats, De Andrés presenta damunt peanyes diferents obres escultòriques dicotòmiques, en què l'ús de determinats materials altera la correspondència entre forma i contingut, entre superfície i fons: una bala de canó feta de ceràmica, un lingot ple d'aigua del Carib, un

caragol de mar farcit de plom, un altre caragol del qual n'ha fet un buidatge en bronze... Sigui per la seva forma o per les connotacions d'aquests materials, molts dels quals són emprats en armament, aquests elements escultòrics fan al·lusió directa al conflicte bèl·lic que provocà el naufragi del San José, així com també al seu derelict. Un grapat de monedes enganxades, en el qual hi ha representades les divises dels tres països confrontats en el litigi pel botí del vaixell (pesos colombians, euros i dòlars americans), evoca l'imaginari del tresor, però també la comercialització d'aquest i els plans d'explotació econòmica del galió per part del govern colombià, que ja ha anunciat el reflatament del vaixell enfonsat i la seva museïtzació.

En una altra de les peanyes, una lupa de cartògraf ens remet de nou a una particular manera d'entendre el territori i representar-lo, en aquest cas relacionada amb el coneixement tecnicocientífic, però també amb el poder polític. El so que s'emet des del seu interior reproduïx l'enigmàtic "brunzit de Rossby", un soroll constant que sorgeix de les profunditats del mar Carib i arriba fins a l'espai, on pot ser detectat pels satèl·lits. Aquesta dinàmica de verticalitat, d'una força que emergeix de nivells subaquàtics travessant el mar i projectant-se fins a l'espai, esdevé l'epítom de la relació dicotòmica entre fons i superfície que, com un leitmotiv, anima tot el projecte i es fa present en cada una de les obres de l'exposició.

L'artista vol donar les gràcies a l'Escuela FLORA ars+natura de Bogotà i al programa d'ajuts d'AC/E (Acción Cultural Española), així com a les persones que l'han acompanyada durant la residència i han fet possible el desenvolupament de la investigació que ha donat lloc a aquest projecte.

#ILLAESPAA13

Fundació Joan Miró

 Barcelona

Fundació Joan Miró
Parc de Montjuïc
08038 Barcelona
T +34 934 439 470
info@fmirobcn.org

Amb la col·laboració de:

 Sabadell
Fundació